

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2020:22

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Ad

En härd i Hällbybrunn

Intill gravfältet L1984:8680
Hällby 19:1
Torshälla socken
Eskilstuna kommun
Södermanland
Sabina Larsson

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

Översigtskarta över Södermanlands län med platsen för schaktningsövervakningen markerad i rött.

© 2020 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2020:20

Författare	Sabina Larsson
Kvalitetsgranskning	Annica Ramström
Grafisk form	Nina Balknäs
Omslagsfoto	Gravfältet L1984:8680 med Hällby kyrka i bakgrunden. Foto från söder.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_200001

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2020:22

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

En härd i Hällbybrunn

Intill gravfältet L1984:8680

Hällby 19:1

Torshälla socken

Eskilstuna kommun

Södermanland

Sabina Larsson

Lst dnr 431-2709-2019

Tekniska och administrativa uppgifter

Län Södermanland
Kommun Eskilstuna
Landskap Södermanland
Socken Torshälla
Fastighet Hällby 19:1

Fornlämningsnummer L1984:8680
Lämningstyp Gravfält
Datering Järnålder

Typ av undersökning Arkeologisk undersökning
i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum 2019-05-29
Länsstyrelsens diarienummer 431-2709-2019
Uppdragsnummer i Fornreg 201900554
Arkeologgruppens projektnummer P19035

Projektledare Erica Strengbom
Fältpersonal Erica Strengbom

Undersökningstid 2019-11-25 till 2019-11-28
Undersökt yta Cirka 60 m² eller 150 löpmeter
Inmätningsteknik Handhållen GPS
Koordinatsystem SWEREF 99 TM
Höjdsystem RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvicare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvicare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd gjordes.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	6
Tidigare undersökningar.....	6
Syfte och målgrupper.....	8
Metod och genomförande.....	8
Resultat	8
Tolkning.....	10
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	10
Referenser	12
Bilagor	13
<i>Bilaga 1. Vedartsanalys.....</i>	<i>13</i>

Figur 1. Karta över Eskilstuna med platsen för schaktningsövervakningen markerad med svart ring. Skala 1:250 000.

Sammanfattning

Arkeologgruppen AB har i november 2019 genomfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i Hällbybrunn utanför Eskilstuna i Södermanland. En ny ledning skulle förläggas inom fornlämningsområdet för gravfältet L1984:8680 som består av minst 54 gravar. Vid schaktningen påträffades botten av en härd som har registrerats och fått lämningsnumret L2020:339.

Inledning

Eskilstuna Energi & Miljö AB planerar för ny ledning i Hällbybrunn, väster om Eskilstuna stad i Södermanland. Schaktet för ledningen skulle passera inom fornlämningsområdet för gravfältet L1984:8680 som består av 17 högar, cirka 32 runda stensättningar, 3 kvadratiska stensättningar och 2 treuddar. Beslutande i ärendet var Länsstyrelsen i Södermanland och undersökningen bekostades av företagaren.

Figur 2. Gravfältet L1984:8680. Många av gravarna är väl synliga i terrängen. Foto från nordöst.

Bakgrund och kulturmiljö

Undersökningsområdet är beläget på Strömsholmsåsen, en historiskt viktig färdväg mellan Södermanland och Västmanland. Strömsholmsåsen är rik på fornlämningar med flertalet gravar och gravfält. I Hällbybrunn finns två av åsens gravfält, L1984:8704 och L1984:8680.

Gravfältet L1984:8680 är det större av dem och utgörs av minst 54 gravar. Totalt består gravfältet av 17 högar, cirka 32 runda stensättningar, 3 kvadratiska stensättningar och 2 stycken treuddar. Högarna är mellan 4–12 meter i diameter och 0,4–1,5 meter höga och är alltså väl synliga i terrängen. Minst två av högarna har kantränna. Flertalet av stensättningarna är övertorvade och andra är skadade av väg och täktgropar. De båda treuddarna är enligt Kulturmiljöregistret (KMR) belägna i gravfältets norra del. De är 8, respektive 12 meter i sida och övertorvade.

Gravfältet är illa åtgånget av sentida ingrepp. Hällby kyrka, uppförd år 1931 (Forssblad 2013), är belägen på gravfältet och ett okänt antal gravar ska ha förstörts i samband med byggnationen. På andra sidan Eskilstunavägen, där ledningsschaktet nu planeras gå, har hela östra delen av gravfältet förstörts av en grustäkt.

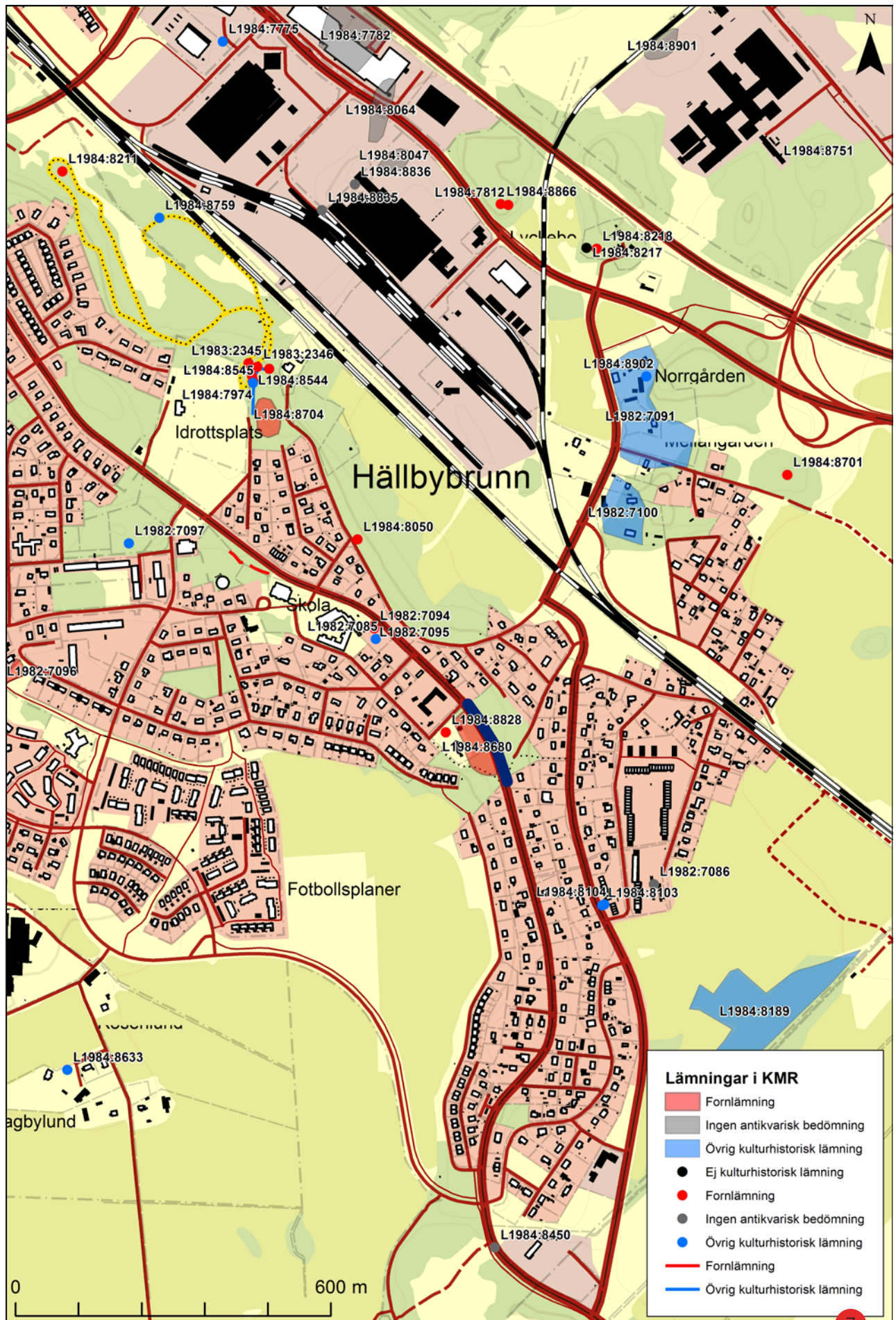
Cirka 25 meter väster om gravfältets norra del finns en registrerad stensättning (L1984:8828). Enligt KMR finns flera fornlämningsliknande förhöjningar i anslutning till stensättningen som kan utgöra förstörda gravar. Lämningen indikerar att gravfältets utsträckning nått åtminstone hit i väster. De kvarvarande gravarna inom gravfältet L1984:8680 är välvårdade och klart synliga.

Tidigare undersökningar

Flertalet av de arkeologiska insatserna som genomförts på gravfältet har bestått av mindre undersökningar som endast berört begränsade ytor eller enskilda gravar. Sammantaget med de kända skadorna på fornlämningen är det därför svårt att få en uppfattning om gravfältets ursprungliga utsträckning och antalet gravar. De första kända undersökningarna genomfördes i samband med byggnationen av kyrkan och kyrkogården på 1930-talet. Då undersökte bland annat Ivar Schnell en stensättning men inga fynd påträffades. Vid senare undersökningar tillvaratogs brända ben, ett lerkärl, en harts-tättningsring, en järnnyckel och tre glaspärlor.

Enligt inventeringsboken i KMR breddades vägen (vilket antas åsyfta Eskilstunavägen) år 1977 och i samband med byggnationen framkom ett brandlager. Under tidigt 2000-tal genomfördes en antikvarisk kontroll cirka 10 meter sydväst om gravfältet som inte resulterade i några arkeologiska lämningar. År 2011 genomförde Sörmlands museum en förundersökning inför anläggandet av en ny parkeringsplats men ingenting av antikvariskt intresse påträffades (Svensson 2011).

Figur 3. Karta över Hällbybrunn med registrerade lämningar. Sträckan för ledningsschaktet är markerad i mörkblått. Skala 1:10 000.

Syfte och målgrupper

Undersökningens syfte var att löpande undersöka och dokumentera mindre komplicerade lämningar inom den del av fornlämningen som berördes samt att tillvarata fornfynd. Om mer komplicerade lämningar framkom fick de inte tas bort utan Länsstyrelsens godkännande. Målgrupper för undersökningen är i första hand Länsstyrelsen och företagaren.

Metod och genomförande

Schaktet grävdes skiktvis med en 0,4 meter bred skopa ner till 0,7 meters djup. Påträffade lämningar handgrävdes, dokumenterades och togs bort. Den övervakade sträckan uppgick till cirka 150 meter. Den sista biten, ungefär 30 meter i södra delen, skulle grävas i en sluttande vägbank med upp till 1,5 meter påförda massor. Efter samråd med Länsstyrelsen övervakades inte den delen. Både schakt och anläggningar dokumenterades skriftligt, fotograferades och mättes in med handhållen GPS. Inmätningarna gjordes i SWEREF 99 TM.

Resultat

Ledningsschaktet grävdes i väggkanten på östra sidan av Eskilstunavägen (se figur 3). Schaktet var 0,4 meter brett och grävdes ner till 0,7 meters djup. Ytan var släntad ner mot ett dike i öster och tangerade den uppbyggda vägbanken i väster. Det visade sig att huvudparten av området schaktats ur för att sedan fyllas upp av rullstensgrus när vägen anlades. Bitvis fanns naturlig nivå bevarad där undergrunden bestod av ljusbrun sand och grus.

Trots störningarna påträffades resterna av en härd vilken var skadad av både vägen och diket; endast botten fanns bevarad. Anläggningen hade en diffus oval form och mätte 0,7x0,4 meter och var 0,04 meter djup. Innehållet bestod av grusig silt med sot och enstaka brända ben. Material från härden skickades för datering och vedartsanalys. Vedartsanalysen visade att provet innehöll ett millimeterstort fragment av asp som inte var möjligt att datera. Inte heller provet med de brända benen eller kolet innehöll tillräckliga mängder.

Härden har registrerats i KMR och fått lämningsnumret L2020:339.

Figur 4. Härden L2020:339 framrensad. Foto från söder.

Tolkning

Härden som påträffades var skadad och delvis bortschaktad varför materialet inte räckte för datering. Anläggningen skulle möjligtvis kunna utgöra resterna av ett brandlager till en förstörd grav men ingenting på platsen tyder på att här funnits en konstruktion. Eventuella stenar från en överbyggnad eller stenlyft som kunde visa på bortplockade stenar fanns överhuvudtaget inte. Att på gravfält finna härdar och kokgropar är emellertid inte ovanligt (se exempelvis Bäckström, Hulth & Wikborg 2000 och Larsson 2017). Vad härdarna representerar för aktivitet är däremot inte helt klarlagt. Flera möjliga förklaringar har lagts fram men oftast tolkas härdarna som rituella inslag med koppling till gravfältet.

Eftersom härden i Hällbybrunn inte gick att datera är det inte möjligt att avgöra ett eventuellt samband med gravfältet. Enstaka anläggningar, skall tilläggas, är svåra att knyta till gravfälten även om de råkar vara samtida. För att säkert fastställa en relation krävs ett större underlag.

Med tanke på platsens funktion som färdväg är det inte omöjligt att härden utgjort en temporär lägerplats och helt saknar koppling till gravfältet.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Undersökningens syfte var att löpande undersöka och dokumentera mindre komplicerade lämningar inom den del av forn lämningen som berördes samt att tillvarata fornfynd. Vid schaktningsövervakningen framkom resterna av en härd som undersöktes och dokumenterades. Dessvärre kunde härden inte dateras. Syftet anses vara uppfyllt och inga avvikelser från undersökningsplanen gjordes.

Figur 5. Plan över ledningsschaktet. Den påträffade härden är markerad med sitt lämningsnummer: L2020:339. Skala 1:800.

Referenser

Tryckta källor

- Beckman-Thoor, K. 2014. *Förhistoriska spår i Hällbybrunn*. Arkeologisk utredning. Hällby 9:1, Torlunda 1:21, Brunnsta 3:5 m.fl. Torshälla socken, Eskilstuna kommun, Södermanland. Kraka Kulturmiljö rapport 2014:2.
- Bäckström, Y, Hulth, H & Wikborg, J. 2000. *Eldstäder och gravar i Roteberg*. Arkeologisk slutundersökning. Rapport. RAÅ 364:1, 364:2, 364:4, 364:5, Kvarteret Ruletten, Roteberg, Sollentuna socken, Uppland. SAU skrifter 2.
- Forsblad, D. 2013. *Hällby kyrka*. Antikvarisk medverkan. Till- och ombyggnad. Hällby 1:30, Torshälla socken, Eskilstuna kommun, Strängnäs stift, Södermanlands län. Sörmlands museum rapport 2013:03.
- Larsson, S. 2017. *Inblickar i yttre och inre gravskick på gravfältet Viby 47, Nalaviberg*. Ny markkabel genom gravfältet Viby 47:1, Viby socken, fastighet Nalaviberg 5:5 m.fl., Hallsbergs kommun, Närke. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Arkeologgruppen rapport 2017:44.
- Svensson, I. 2011. *Förenklad rapport över förundersökning av fornlämning Torshälla 36:1 vid Hällby kyrka*. Fastighet Hällby 1:30, Torshälla socken, Eskilstuna kommun, Södermanlands län. Södermanlands museum, arkivrapport nr 2011:12.

Bilagor

Bilaga 1. Vedartsanalys

Ulf Strucke, Antraco HB

Projektld 2267

Södermanland, Eskilstuna, Hällby, Torshälla 36:1, L1984:8680, gravfält

HÄRD, P19035

Provet bestod av sotig grusblandad sand. Efter flottering konstaterades och genomgång under lupp med 20X förstoring konstaterades att det endast innehöll ett millimeterstort fragment av asp. Detta var för litet för datering.

Vikt (g)	Analyserad vikt (g)	Fragment	Analyserat antal	Asp
<0,1	<0,1	1	1	1

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2020:22

